

Романчук С. М.,
доцент кафедри романо-германської філології
та порівняльно-історичного й типологічного мовознавства
Українського гуманітарного інституту
Мичак Н. Г.,
старший викладач кафедри гуманітарних
та соціально-економічних дисциплін
Українського гуманітарного інституту

КОНЦЕПТ «ВЛАДА» В ЛІНГВІСТИЧНІЙ І УПРАВЛІНСЬКІЙ КАРТИНАХ СВІТУ

Анотація. У науковій розвідці автори розкривають сутність концепту «влада» для лінгвістичної й управлінської картин світу. Прослідковано розуміння цього поняття для пересічних громадян. Проаналізовані різні тематичні групи зазначеного концепту, виявлені після проведеного дослідження серед управлінців і тих, ким вони керують. Зазначено, що у свідомості керівників і звичайних громадян концептуальна зона «влада» має різне семантичне окреслення.

Ключові слова: концепт «влада», картина світу, тематична група, управлінська діяльність.

Постановка проблеми. Серед актуальних напрямів сучасного мовознавства й управління все більше утверджується когнітологічний напрям, який найтісніше пов'язаний із теорією картини світу.

Когнітивна лінгвістика оперує не мовними елементами, а одиницями, особливими за своєю природою, які є носіями найрізноманітнішої інформації й повністю або частково матеріалізуються в мові. Для найменування цих одиниць функціонує термін «концепти».

Під концептом розуміємо ментальну категорію, яка відбиває зміст отриманих знань, досвіду, результатів усієї людської діяльності та результатів пізнання нею навколишнього світу у вигляді певних одиниць – квантів знання. Головна роль, яку відіграють концепти в мисленні, – це категоризація, «важливий спосіб упорядкування інформації, яку отримує людина» [1, с. 541].

Аналіз останніх досліджень і публікацій. У своїх працях провідні науковці в галузі когнітивної лінгвістики розробляють методики концептуального аналізу. Об'єктами ґрунтовних досліджень стали окремі соціально значущі концепти (Н.Д. Арутюнова, А. Вежицька, О.С. Кубрякова, Т.В. Радзієвська, Ю.С. Степанов, Г.М. Яворська). Особливе місце серед них посідає концепт «влада».

Метою статті є вивчення семантичних векторів концепту «влада», визначених у лінгвістичній і управлінській картинах світу.

Виклад основного матеріалу. Семантичні компоненти слова «влада», виділені в результаті лексикографічної інтерпретації, засвідчують наявність загальної системи концептуальних ознак, які конструюють цей образ у наявній картині світу: право, сила, вплив, воля, володіння.

Аналіз лексикографічних джерел дозволяє зробити висновок про те, що структура концепту «влада» може бути представлена у вигляді сукупності концептуальних зон, вилучених із ядра, вираженого лексемою «влада»: «влада –

система» і «влада – вплив», що безпосередньо стосується управлінської діяльності.

Аналіз концепту «влада» в лінгвістичній і управлінській картинах світу дозволив нам зробити висновок про те, що досліджуваний концепт може бути представлений у вигляді двох концептуальних зон: «влада – система» і «влада – вплив». Результати вільного асоціативного психолінгвістичного експерименту підтверджують наявність цих концептуальних зон у концепті «влада» в «наївній» свідомості представників української лінгвокультури. У кожній концептуальній зоні є своя «зональна» область ядра та периферії.

Структура концептуальної зони «влада – вплив» за результатами нашого аналізу має такий вигляд: ядро: гроші – 42, сила – 24; ближня периферія: беззаконня – 10, уседозволеність – 8, керувати – 7, можливості – 7, бізнес – 6, вплив – 6, безкарність – 6; дальня периферія: боротьба за свої інтереси – 5, бездіяльність – 4, неспроможність – 4, непрофесійність – 4, вибори – 4, безпорадність – 4, байдужість щодо потреб народу – 3, недовіра – 3, справедливість – 3, могутність – 3, надійність – 3, міць – 3, усемогутність – 2, компроміс – 2, демократичність – 2, авторитет – 2, насилля – 2, кар'єра – 2, страх – 2, підкорення – 2, свобода – 2, некорисна – 2, деспотизм – 1, маніпуляція свідомістю громадян – 1, спонукання – 1, жорстокість – 1, безвладдя – 1, відсутність почуття обов'язку – 1, виконання вказівок зверху – 1, некомпетентність – 1, нестабільність – 1, непорядкованість – 1, нелегітимність – 1, тимчасова – 1, хитка – 1, ризик – 1, вдячність – 1, довіра – 1, залежність – 1, невпевненість – 1, покірність – 1, не вміє керувати країною – 1.

У межах концептуальної зони «влада – вплив» нами було виділено 8 тематичних груп. Другим етапом аналізу концептуальної зони «влада – вплив» є обчислення відсоткової кількості реакцій, які складають тематичні групи, від загальної кількості реакцій (перше число в дужках), а потім – процентної кількості асоціацій від загальної кількості реципієнтів (друге число в дужках).

Тематичну групу «негативний вплив влади» складають асоціати 32 відповідей (5,44%; 27,2%); бездіяльність суб'єкта влади (відсутність впливу) – 37 відповідей (6,29%; 31,45%), наслідки впливу влади – 10 відповідей (1,7%; 8,5%); могутній вплив (сила) – 101 відповідь (17,17%; 85,9%); воля, свобода в діях – 22 відповіді (3,75%; 18,7%); шляхи досягнення влади (впливу) – 8 відповідей (1,36%; 6,8%).

Когнітивні ознаки за ступенем яскравості вияву були розподілені всередині структури концептуальної зони й були наведені у вигляді ядра концепту, його ближньої та дальньої

периферії; було підраховане їх відсоткове співвідношення. До ядра ми віднесли реакції, кількість яких у відсотковому відношенні від загальної кількості реципієнтів складає відрізок від 36% до 20% (перше число – відсотки від загальної кількості реакцій, друге число – відсотки від загальної кількості реципієнтів): ядро: гроші (7,18; 35,9), сила (4,1; 20,51); ближня периферія: беззаконня (1,71; 8,55), уседозволеність (1,37; 6,84), керувати (1,2; 5,98), можливості (1,2; 5,98), бізнес (1,03; 5,13), вплив (1,03; 5,13), безкарність (1,03; 5,13); дальня периферія: боротьба за свої інтереси (0,85; 4,27), бездіяльність (0,68; 3,42), неспроможність, непрофесійність, вибори, безпорадність, байдужість щодо потреб народу (0,51; 2,56), недовіра, справедливість, могутність, надійність, міць, усемогутність (0,34; 1,71), компроміс, демократичність, авторитет, насилля, кар'єра, страх, підкорення, свобода, некорисна, деспотизм (0,17; 0,85), маніпуляція свідомістю громадян, спонукання, жорстокість, безвладдя, відсутність впливу, виконання вказівок зверху, некомпетентність, нестабільність, неупорядкованість, нелегітимність, тимчасова, хитка, ризик, вдячність, довіра, залежність, невпевненість, покора, не вмє керувати країною, національне піднесення, прозорість, воля, незалежність, мітинги.

На нашу думку, у структурі концептуальної зони «влада – система» за результатами експерименту можна виділити дві вагомі частини: «структура державних органів» і «особа, наділена владою» як кореляція «частина – ціле». Обидві частини підпорядковані концептуальній зоні «влада – система», проте містять різні концептуальні ознаки.

Структура концептуальної зони «влада – система», а саме частини, пов'язаної із «системою державних органів», має такий вигляд: ядро: законність – 13, порядок – 10; ближня периферія: уряд – 9, президент – 9, держава – 7; дальня периферія: політика – 3, прем'єр-міністр – 2, армія – 2, соціальна незахищеність – 2, зло – 2, законотворчість – 2, право – 2, зубожіння народу – 2, обов'язок – 2, кабінет міністрів – 1, Партія регіонів – 1, районна державна адміністрація – 1, антагонізм до виконавчої влади – 1, система – 1, міліція – 1, суди – 1, основа держави – 1, банкрут – 1, пільги – 1, податки – 1, низька оплата праці – 1, упорядкованість – 1, норма – 1.

У межах цієї частини концептуальної зони «влада – система» нами було виділено 5 тематичних груп: державні органи управління – 40 відповідей (6,8%; 34%) (тут і далі перше число в дужках – відсоток від загальної кількості відповідей, друге число в дужках – відсоток від загальної кількості реципієнтів); негативне в системі владних відносин – 10 відповідей (1,7%; 8,5%); нормативні ресурси влади – 29 відповідей (4,93%; 24,7%); бюджетно-фінансові повноваження – 2 відповіді (0,34%; 1,7%); обов'язки влади – 4 відповіді (0,68%; 3,4%).

Наступний етап аналізу – підрахунок відсоткового співвідношення когнітивних ознак, розподілених усередині концептуальної зони «влада – система» за ступенем яскравості та їх відображення у вигляді ядра, ближньої периферії та дальньої периферії. До ядра ми віднесли реакції, кількість яких у відсотковому відношенні до загальної кількості реципієнтів варіюється від 12% до 8%: ядро: законність (2,22; 11,11), порядок (1,17; 8,6); ближня периферія: уряд (1,54; 7,7), президент (1,54; 7,7), держава (1,2; 5,98); дальня периферія: політика (0,51; 2,56), прем'єр-міністр (0,34; 1,7), армія, соціальна незахищеність, зло, законотворчість, право, зубожіння народу, обов'язок, кабінет міністрів (0,17; 0,85), Партія регіонів, райадміністрація, антагонізм до виконавчої влади, система, міліція, суди, основа держави, банкрут,

пільги, податки, низька оплата праці, упорядкованість, норма, бюджет, фінансова дисципліна, контроль, гарант прав і свобод.

За результатами аналізу кількісного та відсоткового співвідношення отриманих мовних реакцій, ознаками концептуальної зони «влада – система», а саме частини «структура державних органів», для когнітивної свідомості української лінгвокультури є такі: законність, порядок, уряд, президент, держава.

Результати аналізу свідчать про те, що представники української лінгвокультури в концептуальній зоні «влада – система» виділяють і такі значення: державні органи управління, закон, державний лад.

Структура частини концептуальної зони «влада – система» «особа, наділена владою» має такий вигляд: ядро: корупція – 41, брехня – 21, злочинність (шахрайство) – 11, відповідальність – 11; ближня периферія: добробут – 9, стабільність – 8, непорядність – 6, захищеність – 6, безвідповідальність – 6; дальня периферія: хабарники – 5, зрада – 5, жадібність – 5, повага – 5, керівник – 5, упевненість – 4, задоволення амбіцій – 3, корисливість – 3, депутат – 3, порядність – 3, нахабність – 3, цар – 3, лідер – 2, професійність – 2, розум – 2, рішучість – 2, ганебність – 2, відсутність корупції – 2, турбота – 2, засіб легкої наживи – 2, кримінал – 2, бандитизм – 2, спокій – 2, визнання – 2, недоторканість – 2, недоторканість перед законом – 2, престиж – 2, Бакутина – 1, Кучма – 1, володар – 1, Тимошенко – 1, Шуфріч – 1, Щуровський – 1, чоловік – 1, Янукович – 1, фараон – 1, Цезар – 1, жінка – 1, бути фаворитом – 1, аморальність – 1, бездушність – 1, безпринципність – 1, безсоромність – 1, брехуни – 1, брутальність – 1, егоїзм – 1, зверхність – 1, нечесність – 1, нещирість – 1, продажність – 1, люди без сумління та гідності – 1, гідність – 1, гордість – 1, добродушність – 1, мудрість – 1, організаторські здібності – 1, організованість – 1, освіченість – 1, дисципліна – 1, правопорушення – 1, порушення Конституції – 1, замилювання – 1, розкрадання державного майна – 1, здирництво – 1, безпека – 1, благополуччя – 1, рахунки в іноземних банках – 1, процвітаня – 1, гідне життя – 1, можливість подорожувати – 1, усе найкраще – собі – 1, неспокій – 1, проблеми – 1, усамітнення – 1, самотність – 1, спокуса – 1.

Результати аналізу кількісного та відсоткового співвідношення реакцій дозволили нам зробити висновок про те, що ознаками концептуальної зони «влада – система», а саме частини, пов'язаної з персоніфікацією влади для когнітивної свідомості представників української лінгвокультури, є корупція, брехня, злочинність (шахрайство), відповідальність, добробут, стабільність, непорядність, безвідповідальність, захищеність.

Смислові ряди концептуальної зони носіями української мови вибудовуються так: аморальність представників влади та їхніх учинків, позитивні якості особи, утилітарні ресурси влади.

Як у лінгвістичній, так і в управлінській картинах світу поняття «влада» насамперед пов'язане із системою. Проте, на відміну від наукового тлумачення поняття влади, у свідомості пересічних громадян відбувається певний смисловий зсув у бік персоніфікації влади. Тобто якщо лексикографічні джерела [2–5] дають визначення влади як системи органів управління, у свідомості носіїв української мови влада – це насамперед особа, наділена владою. Саме тому влада як структура державних органів представлена у свідомості носіїв української мови порівняно невеликою кількістю асоціатів, які складають ближню периферію досліджуваного концепту: порядок (державний лад), уряд, президент, держава. Що ж до суб'єкта владних від-

носин, особи, наділеної владою, то представники української лінгвокультури виділяють такі когнітивні ознаки цієї концептуальної зони: брехня (18% від загальної кількості інформантів), непорядність (7% від загальної кількості опитаних) на позначення аморальності представників влади.

Висновки. Вищезазначене дає підстави стверджувати, що в науковій картині світу концепт «влада» переважно складається з когнітивних ознак, які є лексикою політичної терміносистеми, а в наївній свідомості носіїв української мови – у взаємодії когнітивного плану концепту «влада» з домінуванням прагматичного. Подальший розгляд наукової проблематики вбачаємо в з'ясуванні причин такого різного семантичного окреслення концепту серед управлінців і пересічних громадян.

Література:

1. Степанов Ю.С. Константы: словарь русской культуры. М.: Академический Проект, 2001. 989 с.
2. Дуденко В.С., Марченко Л.П. та ін. Етимологічний словник української мови в 7 т. К.: Наукова думка, 1982. Т. 1. 632 с.
3. Політологічний енциклопедичний словник / за ред. Ю.С. Шемшученка, В.Д. Бабкіна, В.П. Горбатенка. К.: Генеза, 2004. 763 с.
4. Словник староукраїнської мови XIV–XV ст. К.: Наукова думка, 1977. Т. 1. 630 с.
5. Словник української мови. В 11 т. К.: Наукова думка, 1980. Т. 1 (А–В). 780 с.

Романчук С. Н., Мичак Н. Г. Концепт «власть» в лингвистической и управленческой картинах мира

Аннотация. В научной работе авторы раскрывают сущность концепта «власть» для лингвистической и управленческой картин мира. Прослежено понимание этого понятия рядовыми гражданами. Проанализированы различные тематические группы указанного концепта, выявленные после проведенного исследования среди руководителей и тех, кем они управляют. Отмечено, что в сознании руководителей и обычных граждан концептуальная зона «власть» имеет разное семантическое определение.

Ключевые слова: концепт «власть», картина мира, тематическая группа, управленческая деятельность.

Romanchuk S., Michak N. Concept “power” in linguistic and managerial paintings of the world

Summary. In scientific research, the authors reveal the essence of the concept of “power” for linguistic and managerial paintings in the world. An understanding of this concept for ordinary citizens is followed. The various thematic groups of the above concept, discovered after the research conducted among the managers and the ones they manage, were analyzed. It is noted that in the minds of managers and ordinary citizens, the conceptual zone ‘power’ has a different semantic outline.

Key words: concept “power”, picture of the world, thematic group, management activity.